

**UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA IULIA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE
DOMENIUL TEOLOGIE**

TEZĂ DE DOCTORAT

**IDEI MORALE ÎN LUCRAREA *CONVORBIRI DUHOVNICEȘTI*
A SFÂNTULUI IOAN CASIAN ȘI ACTUALITATEA LOR
PENTRU OMUL CONTEMPORAN**

(REZUMAT)

Conducător de doctorat:

Arhiepiscop prof. univ. dr. habil. Irineu POP

Doctorand:

Cosmin Ionel MAFTEI

Alba Iulia
2023

CUPRINS

Introducere.....	p. 2
Încadrarea lucrării într-un domeniu tematic.....	p. 2
Scopul și obiectivele generale ale lucrării.....	p. 3
Stadiul cercetării.....	p. 3
Metodologia de cercetare.....	p. 7
Limitele cercetării.....	p. 7
Cuprinsul lucrării.....	p. 8
Prezentarea capitolelor lucrării.....	p. 11
Bibliografie selectivă.....	p. 14

Cuvinte – cheie: morală, rău, păcat, har, libertate, rugăciune, Sfântul Ioan Casian, Augustin, Pelagie, Evagrie Ponticul, Prosper, semipelagianism, isihasm, rugăciune de foc, modernism, post-modernism, filosofie, creștinism, secularizare, relativism, stres, depresie, criză, monahism interiorizat

INTRODUCERE

În lumea actuală în care trăim, caracterizată de secularizare, când credința este supusă rațiunii, este nevoie de o mărturisire puternică a religiei, respectiv a moralei creștine, pentru a reda umanității imboldul veșniciei. Tendința umanității este de a se axa în principal pe rațiune, probabil la acest aspect se referea Domnul Hristos când a spus: „Dar Fiul Omului, când va veni, va găsi, oare, credință pe pământ?” (Luca 7, 18), drept pentru care morala bazată pe Revelația dumnezeiască nu este pe placul raționaliștilor care cred totuși în morală. În acest sens unul dintre ei obiectează faptul că morala creștină ori se bazează pe pedeapsa divină, lucru exclus de adepții moralei creștine, ori pe dragoste, iar dacă motivul este dragostea ce relevanță mai are existența unei divinități care are mai mult rolul unui polițist invizibil gata să te pedepsească? Ori tocmai așa ar fi morala religiei, o teroare permanentă asupra omului.

Pentru a răspunde la astfel de întrebări și nedumeriri ca cele de mai sus, pe care și le pune tot mai des omul contemporan asediat de secularizare, voi analiza în teza de doctorat o serie de idei morale de maximă importanță pentru omul zilelor noastre precum și pentru omul de mâine care-și pune serios problema existenței și a vieții veșnice. În demersul meu voi fi călăuzit de Sfântul Ioan Casian, un străromân, un teolog veritabil, un sfânt părinte al Bisericii universale, care prin lucrarea *Convorbiri duhovnicești* răspunde pertinent căutătorului sincer al celor spirituale, duhovnicești.

ÎNCADRAREA LUCRĂRII ÎNTR-UN DOMENIU TEMATIC

Lucrarea de față, *Idei morale în lucrarea „Convorbiri duhovnicești” a Sfântului Ioan Casian și actualitatea lor pentru omul contemporan*, a fost elaborată în cadrul Școlii Doctorale de Teologie a Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, sub directa coordonare a Părintelui Arhiepiscop prof. univ. dr. habil. Irineu Pop, specializat în Teologie morală ortodoxă. Ținând cont de domeniul tematic ales, teologie morală, am selectat ca idei morale pe care le-am tratat: problema răului, raportul dintre har și libertate și rugăciunea.

Cu toate că aceste idei fac referire directă la domeniul ales, teologie morală, fiind teme de referință în acest areal, totuși ele se

interferează cu Spiritualitatea, Mistica, Dogmatica, dar și cu Teologia istorică sau Patristica, dacă ținem cont de titlul ales. În acest sens se poate constata o abordare pluridisciplinară în cadrul lucrării, ceea ce oferă tezei un plus în nuanțarea ideilor prin care se conturează o frumoasă teologie cu caracter empiric.

SCOPUL ȘI OBIECTIVELE GENERALE ALE LUCRĂRII

Ținând cont de contextul istoric în care ne aflăm, începutul secolului XXI și a mileniului III, perioadă caracterizată de multe schimbări, de incertitudini, de relativism, de secularism, de lipsa modelelor duhovnicești etc se impune ancorarea în zone sigure, ori lucrarea *Convorbiri duhovnicești* a Sfântului Ioan Casian reprezintă din acest punct de vedere o adevărată oază duhovnicească. În această ordine de idei, scopul principal al lucrării îl constituie descoperirea și analizarea operei Sfântului Ioan Casian, în mod special *Convorbirile duhovnicești*, și extragerea acelor idei morale care îi sunt folositoare omului contemporan pentru a crește din punct de vedere spiritual, moral.

Ținând cont de acest lucru, unul dintre obiectivele propuse îl reprezintă identificarea temelor morale și expunerea lor în contextul istoric, bisericesc și spiritual în care au avut loc; un alt obiectiv propus este acela de a evidenția aportul Sfântului Ioan Casian la temele tratate; ca apoi să găsim modul concret de adaptabilitate și aplicabilitate la necesitățile vieții cotidiene și nu în ultimul rând, revitalizarea vieții morale a creștinilor prin prezentarea concretă a trăirii creștine avându-i ca exemplu pe sfinții părinți din vechime.

STADIUL CERCETĂRII

În privința Sfântului Ioan Casian, în țara noastră, în cadrul învățământului teologic universitar, au fost susținute următoarele teze de doctorat:

- 1) Constantinescu N. Alexandru, *Învățătura despre viața duhovnicească a Sfântului Ioan Casian*, București, 05. 11. 1948, coord. științific Pr. Prof. Dumitru Stăniloae.

- 2) Popa Ioan (Ioasaf), *Mijloace morale de îmbunătățire a vieții creștine după Sfinții Vasile cel Mare, Pahomie și Ioan Casian*, București, 05. 02. 1994, coord. științific Pr. Prof. Ștefan Alexe.
- 3) Ielciu Ioan Mircea, *Învățătura despre har și libertatea de voință la Sfântul Ioan Casian*, Sibiu, 13. 05. 1999, coord. științific Pr. Prof. Constantin Voicu.
- 4) Costache Aurelia, *Așezămintele mănăstirești ale Sfântului Ioan Casian și importanța lor pentru instituția monahismului apusean și răsăritean*, Constanța, 25. 10. 2010, coord. științific Prof. Nicolae Dura.
- 5) Coisin Marius Marcel, *Antropologia Sfântului Ioan Casian în lumina noilor cercetări*, Constanța, 03. 10. 2014, coord. științific Runcan Nechita.
- 6) Ojică G. Alexandru, *Învățătura hristologică și mariologică reflectată în Teologia Sfântului Ioan Casian*, București, 21.01.2020, coord. științific Pr. Prof. Univ. dr. Constantin Pătuleanu.

La nivel internațional unele dintre cele mai importante lucrări care se ocupă cu teologia Sfântului Ioan Casian sunt: Cristiani Leon, *Jean Cassien*, Abbaye S. Wandrille, Editions de Fontenelle, 1946- care oferă o orientare completă în viața și operele Sfântului Ioan Casian; Chadwick Owen, *John Cassian: A Study in Primitive Monasticism*, Cambridge University Press, 1950 (I -ediție) și 1968 (a II-a ediție), o lucrare, monografie, care a devenit tratatul clasic despre Sfântul Ioan Casian; Steward, Columba, *Cassian the Monk*, Oxford University Press, 1998- singura monografie a spiritualității Sfântului Ioan Casian și Casiday Augustine, *Tradition and Theology in St. John Cassian*, Oxford University Press, 2007- o teză de doctorat ce abordează ortodoxia Sfântului Casian în fața acuzației de semipelagianism, precum și hristologia sfântului dar și tema rugăciunii.

Din alt punct de vedere trebuie trecut în revistă stadiul ultimelor descoperiri și cercetări cu privire la Sfântul Ioan Casian și opera sa. În această ordine de idei amintim descoperirea a 610 codice manuscrise bizantine de către filologul și bizantinologul N. Beis în anul 1908 la Mănăstirea „Schimbarea la Față” de pe Meteora Mare, catalogul lor

fiind publicat doar în anul 1998. Manuscrisul intitulat *codex Meteora Metamorphoseos 573*, manuscris datat în secolul X format din 290 file, conține între filele 1-118 „Cartea monahului Cassian” asupra căreia s-a aplecat profesorul de filosofie de la Universitatea Politehnică din Tesalonic, Panayiotis Tzamalikos care a publicat două volume: *A Newly Discovered Greek Father Cassian the Sabaite eclipsed by John Cassian of Marseilles* (Vigiliae Christianae, Supplements 111), Leiden- Boston, Brill, 2012 și *The Real Cassian Revisited Monastic Life, Greek Paideia, and Origenism in the Sixth Century* (Vigiliae Christianae, Supplements 112), Leiden- Boston, Brill, 2012.

Teza lui Tzamalikos cu privire la adevăratul Cassian, cel grec, iar nu latinul Ioan Casian, a atras atenția patrologilor și specialiștilor, dintre care amintesc pe: Arhid. Ioan I. Ică jr.¹, Augustine Casiday² și Columba Stewart³. Dintre aceștia Ioan I. Ică jr. și Columba Stewart⁴ prezintă, însă nu critic, poziția lui Panayiotis Tzamalikos, în timp ce Augustine Casiday⁵ nu acceptă argumentele lui Tzamalikos criticându-l pe acesta și combătându-l⁶.

Profesorul Panayiotis Tzamalikos susține faptul că autorul acestui codex de la Meteora, precum și scrierile din Filocalie atribuite Sfântului Ioan Casian aparțin de fapt unui monah grec pe nume Cassian trăitor în secolul al VI-lea, ucenic al Sfântului Sava cel Sfințit, și că Ioan Casian ar fi un personaj fictiv în spatele căruia ar fi un autor latin

¹ Ioan I. ICĂ JR., „Cassian Savaitul „adevăratul Cassian” grec al „Filocaliei” din umbra latinului „Ioan Cassian”. Implicațiile revoluționare pentru patrologie ale unei recente ediții și interpretări”, în *Revista Teologică*, 3/ 2013, p.164-178.

² Augustine CASIDAY, „Review of Panayiotis Tzamalikos”, in *Journal of Medieval Monastic Studies*, 2/ 2014, p. 119-125.

³ Columba STEWART, „Another Cassian?”, in *Journal of Ecclesiastical History*, 2/ 2015, p. 372-376.

⁴ Autorul singurei monografii spirituale asupra Sfântului Ioan Casian: *Cassian the Monk*. Oxford University Press: New York, 1998 (STEWART, Columba, *Cassian monahul. Învățătura ascetico-mistică*, traducere: diac. Ioan I. Ică jr. și Cristian Pop, Sibiu, Editura Deisis, 2000).

⁵ Autorul unei teze de doctorat asupra Sfântului Ioan Casian: CASIDAY Augustine, *Tradition and Theology in St. John Cassian*, Oxford University Press, 2007.

⁶ Augustine CASIDAY, *Tradiție și teologie în scrierile Sfântului Ioan Casian*, traducere din limba engleză de Lucian Filip, Iași, Editura Doxologia, 2015, p.399-412 unde avem „ANEXA 3: Privind o lucrare publicată recent despre corpul grec al operelor Sfântului Ioan Casian”.

care știa și limba greacă și care pornind de la scrierile „adevăratului Cassian” ar fi compus în limba latină opera cunoscută a fi a Sfântului Ioan Casian scitul din Marsilia. La aceste concluzii a ajuns după ce a analizat „serios” manuscrisul descoperit la Meteora, mai ales din punct de vedere lingvistic și filozofic, arătând că adevăratul Cassian este de fapt Cassian Savaitul din Skythopolis (Palestina).

Panayotis Tzamalikos trece ușor peste argumentele care îl arată pe Sfântul Ioan Casian a fi adevăratul autor al textelor amintite. În acest sens nu consideră definitorie informația transmisă de Ghenadie din Marsilia din capitolul 62 al lucrării sale *De viris illustribus*, notiță pe care o consideră un fals strecurat ulterior, de asemenea mai bine neagă autenticitatea Sfântului Benedict de Nursia ca autor al *Rânduiei benedictine*, care în capitolul 24 recomandă citirea *Convorbirilor* Sfântului Ioan Casian, decât să renunțe la teza sa. În aceeași ordine de idei Tzamalikos minimalizează mărturiile din secolul V despre „Așezămintele” și „Convorbirile” Sfântului Ioan Casian precum cele ale lui Fulgențiu din Ruspe și Cezar din Arles, dar și pe cea a lui Casiodor prin care se arată existența operei în limba latină înainte de a fi „creată” în limba greacă.

Tzamalikos nu poate concepe cum să traducă monahii palestinieni din limba latină în limba greacă regurile mănăstirilor din Palestina și Egipt, pe care se presupune că le cunosc(!), însă în schimb poate concepe că pornind de la textul din limba greacă (codexul 573 de la Meteora) niște „falsificatori” latini dezvoltă din cele aproximativ 34.700 de cuvinte, cât are textul grecesc, o operă de peste 200.000 de cuvinte în limba latină, cât au Așezămintele și Convorbirile la un loc. Nu este mai logic să crezi că textul grecesc e o sinteză, un rezumat, al unui text de mare întindere în limba latină?

De fapt Panayotis Tzamalikos consideră limba latină a fi inferioară celei grecești iar „prin volumele sale, scopul lui Tzamalikos este să revendice o parte a patrimoniului grec ducând mai departe un război cultural vechi de secole” (Casiday). Mai mult de atât, scrierile Sfântului Ioan Casian „sunt cea mai bună sinteză a evlaviei vechiului monahism răsăritean” (Pr. Dumitru Stăniloae) iar că ea se păstrează în limba latină este probabil o frustrare pentru un grec, însă pentru un răsăritean latinofon precum românul este o mare cinste, mai ales că originea Sfântului Ioan Casian este una dobrogeană.

METODOLOGIA DE CERCETARE

Având în vedere caracterul interdisciplinar al lucrării de față, în metodologia de cercetare am folosit mai multe metode științifice. Ținând cont că avem de a face cu un Părinte al Bisericii universale a cărui viață și operă am prezentat-o succint, am folosit metoda istorică, cronologică, iar atunci când am abordat anumite subiecte, precum raportul dintre har și libertate, am folosit metoda comparativă dar și pe cea analitico-sintetică. De asemenea am folosit în abordarea anumitor subiecte atât metoda inductivă, plecând de la particular la general, cât și metoda deductivă, urmând demersul logic de la general la particular.

LIMITELE CERCETĂRII

O primă limită a cercetării o reprezintă imposibilitatea practică de a analiza, de a prezenta, toate ideile sau temele morale prezente în lucrarea *Convorbiri duhovnicești* a Sfântului Ioan Casian. În acest sens am ales doar trei teme importante: problema răului, raportul har – libertate și rugăciunea, teme care sunt dependente una de cealaltă, căci nu poți înțelege răul, și în mod special răul moral, păcatul, decât dacă înțelegi libertatea ca dar dumnezeiesc; nu poți înțelege modul concret de atingere a *asemănării*, de desăvârșire morală, decât dacă înțelegi raportul dintre harul dumnezeiesc, voința divină, și libertatea umană, un raport teandric bazat pe comuniunea personală dintre Dumnezeu și om. Și nu în ultimul rând, nu poți înțelege acest raport teandric bazat pe comuniune fără rugăciune, căci rugăciunea reprezintă piscul acestui raport dintre har și libertate, modul concret de sfințire a vieții, de împăcare cu Dumnezeu și de creștere duhovnicească.

În această ordine de idei amintesc ca teme de teologie morală existente în lucrarea *Convorbiri duhovnicești*: pocăința, postul, castitatea și cele opt păcate principale, subiecte care prin complexitatea lor suportă o abordare a unei noi teze de doctorat. Cu toate acestea, datorită importanței pe care le au în teologia Sfântului Ioan Casian cele opt păcate principale, am abordat în lucrarea mea doar o prezentare introductivă în această tematică fără a aprofunda fiecare păcat în parte, ținând cont și de faptul că la modul general, din punct de vedere

patristic, acest subiect a mai fost abordat atât în teologia românească, cât și în cea din afara țării, lucrarea teologului francez Jean-Claude Larchet, *Terapeutică bolilor spirituale*, fiind reprezentativă în acest sens.

O altă limită a prezentei cercetări o reprezintă faptul că anumite lucrări din literatura de specialitate nu au fost cercetate, în primul rând pentru că nu cunosc anumite limbi străine, precum germană, italiană etc, și în al doilea rând pentru că nu am avut acces la ele.

CUPRINSUL LUCRĂRII

INTRODUCERE

I. PE URMELE SFÂNTULUI IOAN CASIAN SAU REDESCOPERIREA UNUI TEOLOG STRĂROMÂN DE DIMENSIUNE ECUMENICĂ

I.1. Viața și opera Sfântului Ioan Casian (360-435)

I.1.1. Scurtă prezentare a vieții Sfântului Ioan Casian

I.1.2. În căutarea patriei Sfântului Ioan Casian

I.1.3. Monahismul în Scythia Minor în secolul IV – leagănul copilăriei Sfântului Ioan Casian

I.1.4. Sfântul Ioan Casian teologul, scriitorul și exponentul spiritualității Bisericii Universale

I.2. *Convorbirile Duhovnicești* și înțelepciunea Părinților Pustiei

I.2.1. *Convorbirile duhovnicești* - nestemate prelegeri pnevmatofore

I.2.2. Dialoguri cu Părinții din Sketis și Kellia

I.2.3. Dialoguri cu Părinții din Panephrisis

I.2.4. Dialoguri cu Părinții din Diolcos

II. PROBLEMA RĂULUI ÎN TEOLOGIA SFÂNTULUI IOAN CASIAN

II.1. Scurtă introducere în poniologie

- II.1.1. Natura răului sau ce este răul
- II.1.2. Călătorie mistagogică spre aflarea originii răului
- II.1.3. Păcatul strămoșesc sau încetarea comuniunii cu Părintele ceresc
- II.1.4. Raportul dintre păcatul strămoșesc și Taina Sfântului Botez

II.2. Problema răului în opera Sfântului Ioan Casian

- II.2.1. Demonologia sau învățătura despre îngerii căzuți
- II.2.2. Chipul lui Dumnezeu din om în contextul controversei antropomorfitate
- II.2.3. Teologia chipului în gândirea Sfântului Ioan Casian și a Sfinților Părinți
- II.2.4. Căderea lui Adam și necesitatea Botezului (Pedobaptismul)

III. BINOMUL HAR-LIBERTATE ÎN LUMINA CONVORBIRILOR

III.1. Harul și libertatea în tradiția patristică și în gândirea teologică a Răsăritului creștin

- III.1.1. Înrudirea prin creație a harului și a libertății
- III.1.2. Raportul dintre natură, har și libertate după căderea în păcat
- III.1.3. Restaurarea firii umane în Hristos sau redobândirea harului
- III.1.4. Cele două aripi ale omului: harul și libertatea

III.2. Harul și libertatea în gândirea Sfântului Ioan Casian

- III.2.1. Învățătura despre har și libertate până la Sfântul Ioan Casian
- III.2.2. Pelagianismul, Fericitul Augustin și Sfântul Ioan Casian
- III.2.3. Prosper din Aquitania sau nașterea artificială a semipelagianismului
- III.2.4. Convorbirea a XIII-a și apărarea Sfântului Ioan Casian de semipelagianism

IV. RUGĂCIUNE ȘI DESĂVÂRȘIRE ÎN TEOLOGIA SFÂNTULUI IOAN CASIAN

IV.1. Rugăciunea în contextul *Convorbirilor*

IV.1.1. Condițiile, felurile și treptele rugăciunii

IV.1.2. Teologia lacrimilor și a extazului mistic

IV.1.3. Influența evagriană asupra misticii Sfântului Ioan Casian

IV.1.4. Sistematizarea misticii în viziunea Sfântului Ioan Casian

IV.2. Sfântul Ioan Casian - primul creator al sintezei spiritualității isihaste

IV.2.1. Rugăciunea neîncetată și rugăciunea monologistă – caracteristici ale spiritualității isihaste

IV.2.2. Rugăciunea isihastă ca rugăciune a minții și rugăciune a inimii

IV.2.3. Simțurile duhovnicești

IV.2.4. „Rugăciunea de foc” – imagine a rugăciunii isihaste

V. ACTUALITATEA ȘI IMPORTANȚA TEOLOGIEI SFÂNTULUI IOAN CASIAN PENTRU OMUL CONTEMPORAN

V.1. Scurtă radiografie morală a epocii contemporane

V.1.1. Etică sau morală?

V.1.2. „Omul nou” între filosofie și creștinism

V.1.3. Răul moral - păcatul, o modă a omului contemporan

V.1.4. Cele opt păcate principale și impactul lor asupra omului de azi

V.2. Povara libertății sau oscilarea omului între autonomie și teonomie

V.2.1. Libertatea morală – adevărata libertate

V.2.2. Liberul arbitru ca „acoperământ al răutății” (I Petru 2, 16) sau libertinajul omului postmodern

V.2.3. Secularizarea ca lipsă a rugăciunii. Soluția Sfântului Ioan Casian pentru omul de azi

V.2.4. Isihasmul propus de către Sfântul Ioan Casian ca remediu pentru stres și depresie

CONCLUZII FINALE
BIBLIOGRAFIE

PREZENTAREA CAPITOLELOR LUCRĂRII

După cum se poate observa din cuprinsul lucrării ea este structurată în cinci capitole. În primul capitol, intitulat „**Pe urmele Sfântului Ioan Casian sau redescoperirea unui teolog străromân de dimensiune ecumenică**”, am prezentat viața și opera sfântului. Născut în 360 în Scythia Minor, Dobrogea, condus de dorul desăvârșirii monahale, în 380 va pleca spre Țara Sfântă unde va deveni monah la Betleem. De aici se va îndrepta împreună cu prietenul și conașionalul său Gherman spre pustia Egiptului unde vor viețui 14 ani, pentru ca în 399, în urma controverselor antropomorfe, să se refugieze la Constantinopol primind ajutorul Sfântului Ioan Gură de Aur.

După sinodul de la Stejar din 403, Casian și Gherman vor face parte din delegația ce va prezenta cazul Sfântului Ioan Hrisostom papei Inocențiu I. În 410 când Alaric va jefui Roma Sfântul Ioan Casian se va îndrepta spre Marsilia unde va întemeia două mănăstiri după rânduiala egipteană. În mănăstirea Sf. Victor din Marsilia Sfântul Ioan Casian va scrie lucrările ce l-au făcut cunoscut: *Despre rânduielile mănăstirești și despre cele opt păcate principale* (418), *Convorbiri duhovnicești* (420-429) și *Despre Întruparea Domnului, contra lui Nestorie* (430).

Prin lucrarea *Convorbiri duhovnicești* Sfântul Ioan Casian va da naștere în mediul latin unui gen literar nou, *Patericul*, de asemenea trebuie remarcat faptul că Sfântul Ioan Casian este unicul scriitor latin care face parte din *Pateric* și din *Filocalie* unde sunt prezenți doar scriitorii de limbă greacă, fiind astfel o verigă de legătură între Apus și Răsărit, dar și un model de unitate milenară a Bisericii.

În capitolul al doilea, intitulat „**Problema răului în teologia Sfântului Ioan Casian**”, am analizat natura și originea răului, păcatul strămoșesc și raportul lui cu taina sfântului Botez arătând că răul în sine nu există, el fiind doar o lipsă a binelui, o imperfecțiune sau un accident,

cauza lui directă nefiind diavolul, ci libertatea cu care Dumnezeu ia înzestrat pe îngeri și pe oameni. Căderea îngerilor, în frunte cu Lucifer, este un subiect dezvoltat de către Sfântul Ioan Casian în jurul căruia dezvoltă o adevărată demonologie comparabilă în literatura patristică doar cu cea prezentă în *Viața Sfântului Antonie cel Mare* scrisă de Sf. Atanasie cel Mare.

De asemenea, în acest capitol am prezentat și antropologia Sfântului Ioan Casian cu accent pe *chipul lui Dumnezeu din om* și pe *urmările păcatului strămoșesc*, evidențiind în același timp importanța și necesitatea Sfântului Botez în vederea redobândirii harului și a întăririi libertății slăbite de păcat.

În capitolul al treilea, intitulat „**Binomul har – libertate în lumina Convorbirilor**”, am analizat ideea de har și de libertate în tradiția patristică până la Sfântul Ioan Casian și în mod special în epoca Sfântului Ioan Casian la Fericitul Augustin și la Pelagie, inițiatorul ereziei pelagiane. În acest sens am arătat faptul că ideea de libertate reprezintă un lait-motiv al tradiției patristice până la Sfântul Ioan Casian, sinergia dintre harul dumnezeiesc și libertatea umană fiind, de asemenea, prezentă în gândirea Sfinților Părinți.

Sfântul Ioan Casian a combătut atât erezia pelagiană, conform căreia omul poate ajunge la desăvârșire fără ajutorul harului, doar prin propriile puteri, cât și ideea greșită a Fericitului Augustin, conform căruia harul dumnezeiesc, grația divină, singură îl mântuiește pe om, fără aportul omului, a libertății. Acestei predestinări augustiniene Sfântul Ioan Casian i-a stat împotrivă prin promovarea sinergismului dintre har și libertate. Tot în acest capitol am prezentat și apărarea de semipelagianism a Sfântului Ioan Casian adusă de partea catolică.

În capitolul al patrulea, intitulat „**Rugăciune și desăvârșire în teologia Sfântului Ioan Casian**”, am abordat tema rugăciunii în „Convorbirea a IX-a” unde sunt expuse condițiile, felurile și treptele rugăciunii, lacrimile, străpungerea inimii și extazul mistic, completând aceste idei cu cele din *Așezămintele mănăstirești* despre rugăciunea în comun și rânduielile liturgice existente în epoca Sfântului Ioan Casian.

De asemenea am prezentat și rugăciunea monologistă caracteristică Sfântului Ioan Casian plecând de la „Convorbirea a X-a” identificând o influență majoră a misticii evagriene dar și una a misticii macariene ceea ce îl face pe Sfântul Ioan Casian pionierul sintezei

isihaste în literatura patristică. Găsim astfel în mistica Sfântului Ioan Casian prezentarea rugăciunii neîncetate, scurte, rugăciunea minții, rugăciunea inimii, existența simțurilor duhovnicești și rugăciunea de foc, toate acestea conducând la concluzia că la Sfântul Ioan Casian găsim pentru prima dată existența rugăciunii isihaste.

În capitolul al cincilea, intitulat „**Actualitatea și importanța teologiei Sfântului Ioan Casian pentru omul contemporan**”, am încercat o radiografie morală actuală a societății în care trăim caracterizată de relativism moral, de indiferență și de lipsă de sens, de scop sau țel, precum și de negarea a tot ceea ce odată reprezenta baza unei societăți, morala, morală care printre alte principii este călcată în picioare de curentul nihilist și secularist prezent în societate.

Pe lângă partea negativă identificată în modernism și postmodernism am identificat și o revigorare spirituală a societății, chiar dacă nu doar pe principii creștine, ceea ce conduce la concluzia că omul actual este deschis spiritualului și că i se cuvine o spiritualitate adevărată, autentică, precum cea prezentată de către Sfântul Ioan Casian. În acest sens am prezentat succint *cele opt păcate principale* descrise pentru prima dată de către Sfântul Ioan Casian, precum și raportul lor cu cele șapte păcate capitale din lista gregoriană.

De asemenea, am considerat de actualitate două păcate: invidia ca păcat social și acedia, lenea sufletească, identificată în psihologie ca depresie și anxietate. Mai mult de atât, am scos în evidență sinergia dintre har și libertate mult îndrăgită de Sfântul Ioan Casian pentru a contracara libertinajul și libertatea ca acoperământ al răutății prezent în societate, prezentând libertatea morală, alegerea binelui, ca adevărată libertate.

Nu în ultimul rând, am prezentat isihasmul și rugăciunea neîncetată, monologistă, prezentă în lucrările Sfântului Ioan Casian ca soluții duhovnicești la stresul și depresia cu care se confruntă tot mai des omul contemporan, demonstrând faptul că Sfinții Părinți ca purtători de Duh Sfânt sunt tot timpul actuali și că Dumnezeu lucrează în fiecare epocă oferind soluții omului, creștinului, care se îngrijește de cele spirituale și caută Împărăția lui Dumnezeu.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. Literatură primară (Izvoare)

1. *BIBLIA SAU SFÎNTA SCRIPTURĂ*, tipărită cu aprobarea Sfântului Sinod, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001.
2. Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Epistole și Viața cuviosului Părintelui nostru Antonie*, traducere din limba greacă veche, studiu introductiv și note de Preotul Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2010.
3. Sfântul Ioan CASIAN, *Convorbiri duhovnicești*, traducere din limba latină de Prof. David Popescu, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2004.
4. Sfântul Ioan CASIAN, , *Scrieri alese. Așezămintele mănăstirești și convorbiri duhovnicești, (Despre Întruparea Domnului, contra lui Nestorie)*, traducere de prof. Vasile Cojocaru și prof. David Popescu, studiu introductiv și note de prof. Nicolae Chițescu, în col. PSB vol. 57, București, EIBMBOR, 1990.
5. Sfântul VASILE CEL MARE, *Omilii la facerea omului. Omilie despre Rai*, traducere din limba greacă de Ierom. Lavrentie Carp, Iași, Editura Doxologia, 2010.
6. EVAGRIE PONTICUL, *Tratatul practic; Gnosticul*, ediția a II-a, introducere, dosar, traducere și comentarii de Cristian Bădiliță, Iași, Edit. Polirom, 2003.
7. *FILOCALIA sau culegere din scrierile Sfinților Părinții care arată cum se poate omul curății, lumina și desăvârși*, vol. I, traducere din grecește, introduceri și note de Pr. Dr. Dumitru Stăniloae, București, EIBMBOR, 2008.
8. Sfântul GRIGORIE DE NYSSA, *Despre viața lui Moise sau despre desăvârșirea prin virtute*, în colecția „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 29, traducere de preot prof. D. Stăniloae și preot Ioan Buga, note de preot prof. D. Stăniloae, indice: preot

- Ioan Buga, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982.
9. Sfântul GRIGORIE PALAMA, *Fecioara Maria și Petru Athonitul, prototipuri ale vieții isihaste și alte scrieri duhovnicești, Scrieri II*, studiu introductiv și traducere diac. Ioan I. Ică jr., Sibiu, Editura Deisis, 2005.
 10. Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Matei*, în colecția *Părinți și scriitori bisericești (PSB) nr. 23*, traducere, introducere, indici și note de Preotul Profesor Dumitru Fecioru, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994.
 11. Sfântul MACARIE CEL MARE, *Omilii duhovnicești*, traducere din limba greacă veche de Preotul Profesor Dr. Constantin Cornițescu, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2010.
 12. Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, „A doua sută a capetelor gnostice”, în *Filocalia, vol. II*, traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2008.
 13. ORIGEN, *Despre rugăciune – Tratat și îndrumar despre ce este și cum să practicăm rugăciunea*, traducere: Mihai Valentin Vladimirescu, cuvânt înainte și note: Radu Duma, București, Editura Herald, 2022.
 14. PALADIE, *Istoria Lausiacă (Lavsaiconul)*, traducere, introducere și note de Preot Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2007.
 15. *PATERICUL SAU APOFTEGMELE PĂRINȚILOR DIN PUSTIU*, colecția alfabetică, text integral, traducere, introducere, prezentări și postfață de Cristian Bădiliță, București, Edit. Adevărul Holding, 2011.
 16. TIMOTEI ALEXANDRINUL, *Istoria monahilor din Egipt*, traducere din limba greacă de Arhim. Dr. Ioasaf Popa, București, Editura Oferta, 2009.

II. Literatură secundară

II.1. Dicționare, enciclopedii, manuale

1. CARREZ, Maurice, MOREL, Francois, *Dicționar grec-român al Noului Testament*, traducere de Gheorghe Badea, București, Societatea Biblică Interconfesională din România, 1999.
2. CHIȚESCU, Nicolae, PETREUȚĂ, Ioan, TODORAN, Isidor, *Teologia dogmatică și simbolică, vol. II*, Manual pentru Facultățile Teologice, ediția a III-a, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2010.
3. DAVY, Marie-Madeleine (ed.), *Enciclopedia doctrinelor mistice, vol I: Șamanism, Greci, Evrei, Gnoză, Creștinism primitiv*, concepție și realizare Marian Berlewi, Timișoara, Edit. Amarcord, 1997.
4. MCGUCKIN, John Anthony, *Dicționar de teologie patristică*, traducere din limba engleză de Dragoș Dâscă și Alin- Bogdan Mihăilescu, ediție îngrijită de Dragoș Mîrșanu, Iași, Editura Doxologia, 2014.
5. MIRCEA Ioan, *Dicționar al Noului Testament*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1995.
6. MLADIN, †Nicolae, BUCEVSCHI Orest, PAVEL Constantin, ZĂGREAN Ioan, *Teologia Morală Ortodoxă, vol. I, Morala Generală*, Alba-Iulia, Edit. Reîntregirea, 2003.
7. MLADIN, †Nicolae, BUCEVSCHI, Orest, CONSTANTIN, Pavel, ZĂGREAN, Ioan, *Teologia Morală Ortodoxă, vol. II, Morala Specială*, Alba-Iulia, Editura Reîntregirea, 2003.
8. MLADIN, †Nicolae, *Poruncă și libertate: prelegeri de morală ortodoxă*, cuvânt înainte de Pr. Nicolae Streza, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2013.
9. RUS Remus, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, București, Edit. Lidia, 2003.
10. SPIDLIK, Tomas, *Spiritualitatea Răsăritului creștin, I- Manual sistematic*, ediția a II-a, traducere de diac. Ioan I. Ică jr., Sibiu, Editura Deisis, 2005.

II.2. Cărți și monografii

1. ATHANASIADI, Gavriil G., *Depresia – boala inimii*, traducere de Nicolae Cosofret, Editura Egumenița, 2020.
2. AZKOUL, Michael, *The Influence of Augustine of Hippo on the Orthodox Church*, Lewiston, The Edwin Mellen Press, 1990.
3. BARCLAY, William, *Analiză semantică a unor termeni din Noul Testament*, traducător Doris Laurențiu, editor John F. Tipei, USA, Illinois, Wheaton, Edit. Societatea Misionară Română, 1992.
4. BAUMAN, Zygmunt, *Etica postmodernă*, traducere de Doina Lică, Timișoara, Editura Amarcord, 2000.
5. BĂDILIȚĂ Cristian, *Știință, dragoste credință. Convorbiri cu patrologi europeni*, București, Editura Curtea Veche, 2008.
6. BĂLAN, Dragoș, *Har și libertate în mântuirea omului*, Alba Iulia, Edit. Reîntregirea, 2012.
7. BÎRZU, Vasile, *Împlinind Legea Dragostei în adâncul inimii: spiritualitate isihastă la Sfântul Diadoh al Foticeei*, Sibiu, Edit. Ecclesiast: Astra Museum, 2013.
8. BOBRINSKOY Boris, *Compasiunea Tatălui*, introducere de Maxim Egger, traducere din limba franceză de Nicolae Turcan, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2017.
9. BUNGE GABRIEL, *Akedia: Plictiseala și terapia ei după avva Evagrie Ponticul sau sufletul în luptă cu demonul amiezii*, ediția a III-a, cuvânt înainte și traducere diac. Ioan I. Ică jr., Sibiu, Edit. Deisis, 2007.
10. BUNGE, Gabriel, *Evagrie Ponticul. O introducere*, studiu introductiv și traducere: diac. Ioan I. Ică jr., Sibiu, Editura Deisis, 1997.
11. BUNGE, Gabriel, *Practica rugăciunii personale după tradiția Sfinților Părinți sau „Comoara în vase de lut”*, ediția a II-a, cuvânt înainte și traducere: diac. Ioan I. Ică jr., Sibiu, Editura Deisis, 2001.
12. BUNGE, Gabriel, *Rugăciunea în Duh și Adevăr- filozofia și teologia capitolelor Despre rugăciune ale evvei Evagrie Ponticul și spiritualitatea Părinților pustiei*, traducere de Maria-Cornelia și diac. Ioan I. Ică jr., Sibiu, Deisis, 2015.

13. CASIDAY Augustine, *Tradition and Theology in St. John Cassian*, Oxford University Press, 2007/ CASIDAY, Augustine, *Tradiție și teologie în scrierile Sfântului Ioan Casian*, traducere din limba engleză de Lucian Filip, Iași, Doxologia, 2015.
14. CHADWICK, Nora Kershaw, *Poetry and Letters in Early Christian Gaul*, first edition, London, Bowes and Bowes, 1955.
15. CHADWICK, Owen, *John Cassian*, second edition, Cambridge at the University Press, 1968.
16. CHADWICK, Owen, *John Cassian: A Study in Primitive Monasticism*, Cambridge University Press, 1950.
17. CHITTY, Derwas J., *Pustia – cetatea lui Dumnezeu. O introducere în studiul monahismului egiptean și palestinian din timpul Imperiului creștin*, traducere din limba engleză de Gheorghe Fedorovici, București, Editura Sophia, 2010.
18. CHRYSOAVGIS John, *În inima pustiei, duhovnicia părinților și maicilor din deșert*, cu o traducere a Cugetărilor Avvei Zosima, traducere din limba engleză de Constantin Făgețean, București, Editura Sofia, 2004.
19. CHUMLEY Norris J., *Isihia: prezența lui Dumnezeu în liniștea sufletului*, traducere din limba engleză Iuliana Schipor și Ioan Lucian Radu, Iași, Editura Doxologia, 2017.
20. COMAN, Ioan G., *”Și cuvântul trup s-a făcut”. Hristologie și Mariologie Patristică*, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1993.
21. COMAN, Ioan G., *Scriitori bisericești din epoca străromână*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1979.
22. CONSTANTIN, C. Pavel, *Introducere în gândirea Fericitului Augustin*, București, Editura Anastasia, 1998.
23. CONSTANTIN, C. Pavel, *Problema răului la Fericitul Augustin*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1996.
24. CORNEANU, †Nicolae, *Viața și petrecerea Sfântului Antonie cel Mare*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998.
25. CRISTIANI, Leon în lucrarea *Jean Cassien. La spiritualite du desert, vol. I*, col. „Figures monastiques”, Editions de Fontenelle, Abbaye de Saint-Wandrille, 1946.

26. CRISTIANI, Leon, *Jean Cassien. La spiritualite du desert, vol. II*, col. „Figures monastiques”, Editions de Fontenelle, Abbaye de Saint-Wandrille, 1946.
27. EMILIANOS SIMONOPETRITUL, *Despre rugăciune: tâlcuire la Capetele despre rugăciune ale Avvei Evagrie*, trad. din limba greacă și cuvânt introductiv de Ierom. Agapie Corbu, Arad, Editura Sfântul Nectarie, 2018.
28. EVDOKIMOV, Paul, *Rugăciunea în Biserica de Răsărit*, prefață de Olivier Clement, traducere Carmen Bolocan, Iași, Editura Polirom, 1996.
29. FAROS, Filoteu, *Criza vârstei de mijloc: provocări și perspective*, traducere din limba neoleană de pr. dr. Gabriel Mândrilă și Laura Mândrilă, București, Editura Sophia, 2013.
30. GOLITZIN, Alexander, *Mistagogia: experiența lui Dumnezeu în Ortodoxie. Studii de teologie mistică*, traducere și prezentare: diac. Ioan I. Ică jr, Sibiu, Editura Deisis, 1998.
31. GUILLAUMONT Antoine, *Originile vieții monahale. Pentru o fenomenologie a monahismului*, traducere de Constantin Jinga, București, Editura Anastasia, 1998.
32. HARNACK, Adolf von, *Istoria dogmei. Introducere în doctrinele creștine fundamentale*, ediția a 3-a, traducere și îngrijire ediție: Walter Fotescu, București, Edit. Herald, 2017.
33. HAUSHERR, Irene, *Plânsul și străpungerea inimii la Părinții răsăriteni*, ediția a II-a, traducere Mihai Vladimirescu, Sibiu, Editura Deisis, 2009.
34. HERSCH, Jeanne, *Mirarea filozofică: istoria filozofiei europene*, traducere din franceză de Drăgan Vasile, ediția a 3-a, București, Editura Humanitas, 2006.
35. HUMPHRIES JR, Thomas L., *Ascetic pneumatology from John Cassian to Gregory the Great*, Oxford University Press, 2013.
36. ICĂ JR. Ioan I, *Ceaslovul și Viețile sfinților monahi Neadormiți*, traducere și postfață de diac. Ioan I. Ică jr., Sibiu, Editura Deisis, 2006.
37. IELCIU, Ioan Mircea, *Har și libertate în viziunea teologică a Sfântului Ioan Cassian*, București, Editura Paralel 45, 2002.

38. ILOAIE, Ștefan, *Morala creștină și etica postmodernă: o întâlnire necesară*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2009.
39. ISHAY, Micheline, *The history of human rights : from ancient times to the globalization era*, Berkeley, California, University of California Press, 2008.
40. IUGA, Nicolae, *Filosofia contemporană despre morala creștină*, prefață de Andrei Marga, Pitești, Editura Paralela 45.
41. KEREEKES, Nicolae- Dragoș, *Origenismul în secolele III- VIII*, Cluj- Napoca, Editura Renașterea, 2016.
42. Laporte, Jean, *Părinții Greci ai Bisericii*, traducere din limba franceză Stanca Pavaș, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2009.
43. LAPORTE, Jean, *Părinții latini ai Bisericii*, traducere din limba franceză de Diana Rusu, Târgu-Lăpuș, Edit. Galaxia Gutenberg, 2009.
44. LARCHET, Jean-Claude, *Teologia energiilor dumnezeiești: de la origini până la Sfântul Ioan Damaschin*, traducere din limba franceză de Marinela Bojin, București, Edit. Basilica, 2016.
45. LARCHET, Jean-Claude, *Terapeutică bolilor spirituale*, în românește de Marinela Bojin, București, Editura Sophia, 2001.
46. LELOUP, Jean-Yves, *Scrieri despre isihasm*, traducători: Octavian Creț și Augustin Creț, București, Editura Firul Ariadnei, 2005.
47. LOSSKY, Vladimir, *Introducere în teologia ortodoxă*, în românește de Lidia și Remus Rus, prefață de Pr. Prof. Gh. Popescu, București, Editura Sofia, 2006.
48. LOSSKY, Vladimir, *Vederea lui Dumnezeu*, traducere din limba engleză de prof. dr. Remus Rus, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1995.
49. LOT-BORODINE, Myrrha, *Îndumnezeirea omului potrivit învățaturii Părinților răsăriteni*, Introducere: Jean Danielou, traducere din limba franceză: Măriuca și Adrian Alexandrescu, București, Editura Sophia, 2019.
50. LOUTH, Andrew, *Originile tradiției mistice creștine. De la Platon la Dionisie Areopagitul*, traducere: Elisabeta Voichița

- Sita, cuvânt înainte: diac. Ioan I. Ică jr, Sibiu, Edit. Deisis, 2002.
51. MADA Teofan, *Spiritualitatea apoftegmelor părinților Apophthegmata Patrum*, ediția a II-a, revizuită, București, Editura Pro Universitaria, 2013.
 52. MADA, Teofan, *Harul mântuirii la Fericitul Augustin*, ediția a II-a, București, Edit. Pro Universitaria, 2013.
 53. MANTZARIDIS, Georgios, *Morala creștină*, traducere de Diacon Dr. Cornel Constantin Coman, București, Edit. Bizantină, 2006.
 54. MEYENDORFF John, *Isihasmul bizantin: probleme istorice, teologice și sociale: colecție de studii*, traducere din limbile franceză și engleză de Vasilica Eugenia Cristea, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2018.
 55. MORARIU, Dosoftei, *Despre dumnezeiescul har*, ediție îngrijită de Arhimandrit Ioanichie Bălan, Edit. Episcopiei Romanului, 1999.
 56. NEAMȚU, Mihail, *Povara libertății: antiteze, paradigme și biografii moderne*, cuvânt înainte de Vladimir Tismăneanu, Iași, Edit. Polirom, 2009.
 57. PAREYSON, Luigi, *Ontologia libertății, Răul și suferința*, traducere de Ștefania Mincu, Constanța, Editura Pontica, 2005.
 58. PAȘCA-TUȘA Stelian, *Doamne miluiește – premisă a rugăciunii inimii în psalmi*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2015.
 59. PATAPIEVICI, H.-R., *Omul recent: o critică a modernității din perspectiva întrebării „Ce se pierde atunci când ceva se câștigă?”*, Ediția a III-a, București, Editura Humanitas, 2004.
 60. PĂCURARIU, Mircea, *Sfinți daco-romani și români*, Iași, Trinitas, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, 1994.
 61. PĂLIMARU, Cătălin, *Teologia experienței în Corpusul macarian*, cuvânt înainte de Arhid. Prof. dr. Ioan I. Ică jr, Cluj-Napoca, editura Renașterea, 2014.
 62. PĂTRAȘCU, Damian Gheorghe, *Izvoarele biblice ale doctrinei monastice în "Convorbirile duhovnicești" ale lui Ioan Cassian*, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2010.

- 63.PELIKAN, Jaroslav, *Tradiția creștină. O istorie a dezvoltării doctrinei. I. Nașterea tradiției universale (100-600)*, traducere de Silvia Palade, Iași, Editura Polirom, 2004.
- 64.PLEȘU, Andrei, *Minima moralia: elemente pentru o etică a intervalului*, București, Editura Humanitas, 2017.
- 65.POP †Irineu, *Chipul lui Hristos în viața morală a creștinului*, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2001.
- 66.POP, †Irineu, *Cu Hristos pe calea vieții*, Alba Iulia, Edit. Reintregirea, 2011.
- 67.POP, Paraschiva, *Regresia moralei*, Oradea, Editura Cartea Creștină, 2003.
- 68.POPA, Gheorghe, *Introducere în teologia morală. Principii și concepte generale*, Iași, Edit. Trinitas, 2003.
- 69.RAMSEY, Boniface, *John Cassian: The Conferences*, translated and annotated by Boniface Ramsey, New York, Newman Press, 1997.
- 70.REGNAULT, Lucien, *Viața cotidiană a Părinților deșetului în Egiptul secolului IV*, ediția a II-a, traducere Diac. Ioan I. Ică jr., Sibiu, Editura Deisis, 2004.
- 71.ROMANIDES Ioannis, *Teologia patristică*, traducere din limba neogreacă și studio introductive de pr. Dr. Gabriel Mândrilă, București, Editura Metafrază, 2011.
- 72.ROMANIDIS, Ioannis, *Păcatul strămoșesc*, traducere din limba greacă de Gabriel Mândrilă, București, Editura Sophia, 2017.
- 73.ROSE, Serafim, *Nihilismul: rădăcina revoluției în epoca modernă*, ediția a doua, traducere din limba engleză Dana Cocargeanu, București, Editura Sophia, 2013.
- 74.ROUSSEAU, Philip, *Ascetics, Authority and the Church in the Age of Jerome and Cassian*, Oxford University Press, 1979.
- 75.RUBENSON, Samuel, *The letters of St. Antony. Origenist Theology, Monastic tradition and the Making of a Saint*, Lund University Press, 1990.
- 76.SCHAFF, Philip, *History of the Christian Church, Volume III: Nicene and Post-Nicene Christianity. A.D. 311-600*, Fifth edition, revised, Christian Classics Ethereal Library, Electronic Bible Society, 2002.

77. SCHAFF, Philip, WALLACE, Henry (eds), *Nicene and Post-Nicene Fathers, series II, volume III - Theodoret, Jerome, Gennadius, Rufinus: Historical Writings*, Cosimo Classics, New York, 2007.
78. SCHMEMANN, Alexander, *O istorie a Bisericii de Răsărit*, traducere din limba engleză și prefață de Pr. Vasile Gavrilă, București, Edit. Sophia, 2016.
79. SHERIDAN, Mark, *From the Nile to the Rhone and Beyond: Studies in Early Monastic Literature and Scriptural Interpretation*, Roma, Studia Anselmiana, 2012.
80. SOLOMON, Andrew, *Demonul amiezii: o anatomie a depresiei*, ediția a II-a, adăugită, traducere din engleză de Dana-Ligia Ilin, prefață de Mircea Cărtărescu, București, Editura Humanitas, 2017.
81. SPIDLIK Tomas, *Spiritualitatea Răsăritului creștin. II. Rugăciunea*, traducere de diac. Ioan I. Ică jr., Sibiu, Editura Deisis, 1998.
82. SPIDLIK, Tomas, *Spiritualitatea Răsăritului creștin, I- Manual sistematic*, ediția a II-a, traducere de diac. Ioan I. Ică jr., Sibiu, Editura Deisis, 2005.
83. STĂNILOAE Dumitru, *Rugăciunea lui Iisus și experiența Duhului Sfânt*, Ediția a II-a, Cuvânt înainte arhim. Gheorghios Grigoriatul, Prefață Olivier Clément, în românește Maria-Cornelia Ică jr, Sibiu, Editura Deisis, 2003.
84. STEWART Columba, *Cassian monahul. Învățătura asceticomistică*, traducere: diac. Ioan I. Ică jr. și Cristian Pop, Sibiu, Editura Deisis, 2000.
85. TSELENGHIDIS, Dimitrios, *Har și libertate în tradiția patristică a secolului al XIV-lea. Contribuție la soteriologia Bisericii Ortodoxe*, traducere din limba neogreacă Pr. Dr. Daniel Pupăză, Iași, Editura Doxologia, 2015.
86. VLAHOS, Ierotheos, *Isihie și teologie: calea tămăduirii omului în Biserica Ortodoxă*, traducere din limba greacă de Protosinghel Teofan Munteanu, București, Editura Sophia, 2016.
87. WARE Kallistros, *Rugăciune și tăcere în spiritualitatea ortodoxă*, trad. Gabriela Moldoveanu și Maica Siluana Vlad,

- cuvânt înainte de Pr. Prof. dr. Constantin Galeriu, postfață de Maxime Egger, București, Editura Christiana, 2003.
88. YANNARAS, Christos, *Libertatea moralei*, traducere de Mihai Cantuniari, București, Editura Anastasia, 2002.
89. ZAHAROU Zaharia, *Omul cel tainic al inimii*, traducere Monahia Tecla, București, Editura Basilica, 2014.
90. ZISIS, Theodoros, *Capete morale*, traducere din limba greacă: Nicușor Deciu, Galați, Editura Egumenița, 2014.

II.3. Studii și articole

1. ADNÉS, Pierre, „Hésychasme”, în *Dictionnaire de Spiritualité, VII, Première Partie*, Paris, Edit. Beauchesne, 1969, col. 381-399.
2. ALEXANDRE, Monique, „La priere de feu chez Jean Cassien”, în Cristian Badilita et Attila Jakab (ed.), *Jean Cassien entre l’Orient et l’Occident. Actes du colloque international organise par le New Europe College en collaboration avec la Ludwing Boltzmann Gesellschaft (Bucarest, 27-28 septembre 2001)*, Paris, Beauchesne Editeur, Iași, Edit. Polirom, 2003.
3. BĂDILITA, Cristian, *Jean Cassien et le mythe des anges dechus*, în vol. Cristian Badilita et Attila Jakab (ed.), *Jean Cassien entre l’Orient et l’Occident. Actes du colloque international organise par le New Europe College en collaboration avec la Ludwing Boltzmann Gesellschaft (Bucarest, 27-28 septembre 2001)*, Paris, Beauchesne Editeur, Iași, Editura Polirom, 2003.
4. BĂDILIȚĂ, Cristian, „Origene, Constantin et Antoine, les modeles chretiens des trois fonctions sociales”, în L. PERRONE (Edit.), *Origeniana Octava, volume II, Origen and the alexandrian tradition, (Paper of the 8th International Origen Congress, Pisa, 27-31 August 2001)*, Leuven University Press, 2003.
5. BERTRAND Dominique, „L’implication du nous dans la priere chez Origene et Evagrie le Pontique”, în W.A. BIENERT (Edit.), *Origeniana Septima*, Leuven University Press, 1999.

6. BRIGHT, Pamela, „Antony of Egypt and the Discernment of Spirits: The *Vita* of Athanasius and the *Letters* of Antony”, în G. HEIDL, R. SOMOS, *Origeniana Nona. Origen and the religious practice of his time (Papers of the 9th International Origen Congress, Pecs, Hungary, 29 August- 2 September, 2005)*, Uitgeverij Peeters, Leuven – Paris – Walpole, 2009.
7. BROU, Catherine, *Jean Cassien, "disciple" de Jean Chrysostome*, în vol. Cristian Badilita et Attila Jakab (ed.), *Jean Cassien entre l'Orient et l'Occident. Actes du colloque international organise par le New Europe College en collaboration avec la Ludwing Boltzmann Gesellschaft (Bucarest, 27-28 septembre 2001)*, Paris, Beauchesne Editeur, Iași, Editura Polirom, 2003.
8. CANÉVET Mariette, DESPREZ Vincent, „Macaire (Pseudo-)” în *Dictionnaire de Spiritualité*, X, Paris, Edit. Beauchesne, 1980, col. 20 – 43.
9. CASIDAY, Augustine M. C., „Grace and the humanity of Christ according to St Vincent of Lerins”, în *Vigiliae Christianae*, vol. 59, No. 3/2005.
10. CASIDAY, Augustine, *Review of Panayiotis Tzamalikos*, in „Journal of Medieval Monastic Studies”, no. 2 (2014).
11. CHIȚESCU, Nicolae, „A fost Sfântul Ioan Hrisostom semi-pelagian?”, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, nr. 3-4/1965.
12. CHIȚESCU, Nicolae, „Doctrina despre sfântul har”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul LXL, nr. 10-12/1943.
13. CHIȚESCU, Nicolae, „Învățătura Sfântului Ioan Casian despre raportul dintre har și libertate”, în *Telegraful Român. Omagiu ÎnaltPreaSfinției Sale Dr. Nicolae Bălan Mitropolitul Ardealului 1905-1955*, Sibiu, 1956.
14. CLARK, Elizabeth A., *New Perspectives on the Origenist Controversy: Human Embodiment and Ascetic Strategies*, in *Church History*, vol. 59, No. 2 (Jun. 1990), published by: Cambridge University Press, 1990.
15. COMAN, I. G., *Dumnezeu nu e autor al răului*, în „Studii Teologice”, anul V, nr. 1-2, 1953.
16. CONSTANTIN, Leonte, „Colaborarea omului cu harul divin în lucrarea mântuirii”, în *Ortodoxia*, nr. 3/1986.

17. CONSTANTINESCU, Alexandru, *Despre Sfântul Ioan Casian. Studiu asupra titulaturii care i se dă în Biserica noastră de "Romanul"*, în revista "Biserica Ortodoxă Română", anul LXIV, Nr. 4-6, aprilie-iunie, 1946.
18. CONSTANTINESCU, Alexandru, *Sfântul Ioan Casian Scitul, nu Romanul*, în revista "Glasul Bisericii", anul XXII, nr. 7-8, iulie-august, 1964.
19. CONȚAC, Emanuel, „Doctrina despre libertatea voinței în perioada decisivă a tradiției bisericești răsăritene”, în *Plērōma. Studii și cercetări teologice*, anul VI , nr. 2/2004.
20. CORBU Agapie, „Vederea luminii dumnezeiești potrivit scrierilor Avvei Evagrie Ponticul”, în *Altarul Rântregirii*, nr. 1/2015.
21. DESEILLE, Placide, *Problema răului*, traducere M. Bojin, în revista „Ortodoxia”, anul XLIX, nr. 3-4, iulie-decembrie, 1998.
22. GOLITZIN, Alexander, *The Vision of God and the Form of Glory: More Reflections on the Anthropomorphic Controversy of AD 399*, in vol. John Behr, Andrew Louth, Dimitri Comonos, *Abba: The Tradition of Orthodoxy in the West*, New York, St. Vladimirs Seminary Press, 2003.
23. GOULD, Graham, „The Image of God and the Anthropomorphic Controversy in Fourth Monasticism” în Robert J. DALY (Edit.), *Origeniana Quinta. Historica – Text and Method – Biblica – Philosophica – Theologica – Origenism and Later Developments (Paper of the 5th International Origen Congress, Boston College, 14 - 18 August 1989)*, Leuven University Press, 1992.
24. GOULD, Graham, „The influence of Origen on fourth-century monasticism, some further remarks”, în Gilles DORIVAL, Alain le BOULLUEC (Edit.), *Origeniana Sexta, Origen and the Bible*, Leuven University Press, 1995.
25. GUILLAUMONT Antoine, „Messaliens”, în *Dictionnaire de Spiritualité*, X, Paris, Edit. Beauchesne, 1980, col. 1074-1083.
26. GUILLAUMONT, Antoine, „Un filosof în pustie: Evagrie Ponticul”, în Antoine GUILLAUMONT, *Originile vieții monahale. Pentru o fenomenologie a monahismului*, traducere de Constantin Jinga, București, Editura Anastasia, 1998.

27. GURAN, Petre, „Le culte de Jean Cassien dans l’Eglise d’Orient”, în vol. Cristian BADILITA et Attila JAKAB (ed.), *Jean Cassien entre l’Orient et l’Occident. Actes du colloque international organise par le New Europe College en collaboration avec la Ludwing Boltzmann Gesellschaft (Bucarest, 27-28 septembre 2001)*, Paris, Beauchesne Editeur, Iași, Editura Polirom, 2003.
28. Harper, James, *John Cassian and Sulpicius Severus*, in „Church History”, Vol. 34, No. 4 (Dec,1965).
29. ICĂ JR., Ioan I., „Cassian Savaitul „adevăratul Cassian” grec al „Filocaliei” din umbra latinului „Ioan Cassian”. Implicațiile revoluționare pentru patrologie ale unei recente ediții și interpretări”, în *Revista Teologică*, serie nouă, Anul XXIII (95), Nr. 3, iulie-septembrie, 2013.
30. ICĂ, Ioan I., „Conceptii teologice eronate asupra raportului dintre natură și har”, în *Ortodoxia*, nr. 4/1960.
31. IELCIU, Ioan Mircea, *Constantinopol, Roma și Marsilia: etape importante ale întinerariului geografic și spiritual al Sfântului Ioan Cassian*, în „Revista Teologică”, serie nouă, anul XXII (94), nr. 4, 2012.
32. IELCIU, Ioan Mircea, *Principalele etape ale biografiei unui mare îndrumător duhovnicesc al apusului: scitul Ioan Cassian*, în „Revista Teologică”, serie nouă, anul IX (81), nr. 3, 1999.
33. LEMENI, Daniel, „Evagrie Ponticul – un avvă al deșertului”, în *Tabor*, nr. 1/ 2012.
34. LINGE David, „Ascetic Practice and Reflection in the Writings of Evagrius of Pontus”, în *Journal of the American Academy of Religion*, vol. 68, No. 3, 2000.
35. LOUTH Andrew, „Messalianism and Pelagianism” în *Studia Patristica*, vol. XVII, Part One, edited by Elizabeth A. Livingstone, Louvain, Peeters Press, 1982.
36. MANN, William E., „Augustine on evil and original sin”, în Eleonore STUMP, Norman KRETZMANN (eds.), *The Cambridge Companion to Augustine*, Cambridge University Press, 2001.
37. MEYENDORFF John, „Mesalianism sau anti-mesalianism? O nouă privire asupra problemei macariene”, în vol. John MEYENDORFF, *Isihasmul bizantin: probleme istorice, teologice*

- și sociale: colecție de studii*, traducere din limbile franceză și engleză de Vasilica Eugenia Cristea, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2018.
38. NIȘCOVEANU Mircea, *Contribuția Sfântului Ioan Casian la cunoașterea monahismului din secolele IV-V, în lumina ecumenismului creștin*, în revista "Glasul Bisericii", anul XXXI, Nr. 5-6, mai iunie, 1972.
 39. PICHERY, Dom E., *Introduction*, în vol. *Sources Chretiennes, No. 42, Jean Cassien, Conférences I-VII*, introduction, texte latin, traduction et notes par Dom E. Pichery, Paris, Les Editions du Cerf, 1955.
 40. POP, †Irineu, „Chipul lui Hristos în ființa și viața morală a creștinului”, în *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 1-2/1987.
 41. POP, †Irineu, „Omul în starea primordială”, în *Anuarul Facultății de Teologie*, vol. II (1992-1994), Cluj-Napoca, 1999.
 42. POPESCU, David, *Valoarea literară a "Convorbirilor" Sfântului Ioan Casian*, în revista "Mitropolia Olteniei", anul XL, nr. 2, martie- aprilie, 1988.
 43. RĂMUREANU, I., *Mișcarea audienilor în Dacia Pontică și nord-dunăreană (sec. IV-V)*, în revista "Biserica Ortodoxă Română", anul XCVI, Nr. 9-10, septembrie-octombrie, 1978.
 44. RUBENSON, Samuel, „Origen in The Egyptian Monastic Tradition of The Fourth Century”, în W.A. BIENERT (Edit.), *Origeniana Septima*, Leuven University Press, 1999.
 45. RUSU, Ieremia, „Harul în teologia creștinilor după Evanghelie”, în *Plērōma. Studii și cercetări teologice*, anul XVI, nr. 1/2014.
 46. SHEPHERD, Massey Hamilton, Jr., *The Anthropomorphie Controversy in the Time of Theophilus of Alexandria*, in *Church History*, vol. 7, No. 3 (Sep.), published by: Cambridge University Press, 1938.
 47. STĂNILOAE, Dumitru, *Doctrina ortodoxă și catolică despre păcatul strămoșesc*, în revista "Ortodoxia", IX, nr. 1, ianuarie-martie, 1957.
 48. STĂNILOAE, Dumitru, *Viața și scrierile Sfântului Ioan Casian*, în colecția *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinții care arată cum se poate omul curății, lumina și desăvârși*, vol.

- I, traducere din grecește, introduceri și note de Pr. Dr. Dumitru Stăniloae, București, EIBMBOR, 2008.
49. STEWART Columba, „New Perspectives on the Messalian Controversy”, în *Studia Patristica*, vol. XIX, edited by Elizabeth A. Livingstone, Louvain, Peeters Press, 1989.
 50. STEWART, Columba, „John Cassian’s Schema of Eight Principal Faults and his Debt to Origen and Evagrius”, în vol. Cristian BADILITA et Attila JAKAB (ed.), *Jean Cassien entre l’Orient et l’Occident. Actes du colloque international organise par le New Europe College en collaboration avec la Ludwig Boltzmann Gesellschaft (Bucarest, 27-28 septembre 2001)*, Paris, Beauchesne Editeur, Iași, Editura Polirom, 2003.
 51. STEWART, Columba, *Another Cassian?*, in „Journal of Ecclesiastical History” 66, no. 2 (April 2015).
 52. STOINA, Liviu, „Morală creștină și etică filosofică”, în *Studii teologice*, nr. 1/1986.
 53. WETZEL, James, „Predestination, Pelagianism, and foreknowledge”, în Eleonore STUMP, Norman KRETZMANN (eds.), *The Cambridge Companion to Augustine*, Cambridge University Press, 2001.

NB: Bibliografia generală este alcătuită din: 97 de surse (Izvoare/ Literatură primară); 20 de surse (Dicționare, enciclopedii, manuale); 273 de surse (Cărți și monografii) și 155 de surse (Studii și articole), precum și 6 surse web.